

benzerleri arasında önemli bir yere sahiptir. Eser muhtemelen, matbu nüshasında *Usûl-i Atika-i Teşrifât-ı Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye'ye Dair Risâle* başlığının bulunması sebebiyle *Teşrifât-ı Kadîme* diye tanınmıştır. Müellifin kitabına herhangi bir ad vermediği, ancak "Kitâb-ı Teşrifât" ismini vermeyi düşündüğü söylenebilir (İÜ Ktp., nr. 2692, vr. 72^a). Nüshaları arasındaki farklılıklar, ilâveler, konuların ele alınışındaki dağınıklık ve çoğu yerde belirli tarihlerdeki merasimlerin nakledilmesi eserin henüz tamamlanmamış olduğuna işaret eder. Eserde mevlid kandilinde ve hacıların dönüş haberi alındığında yapılan işler, hırka-i şerif ziyareti, surre-i hümayunun uğurlanması, ramazan ayındaki iftar davetlerinin ne şekilde gerçekleşeceği, bayramlaşmanın nasıl yapılacağı, bu esnada verilecek hediyeler, ulûfe dağıtım sırasındaki uygulama, elçilerin mektup teslim merasimi, divan günlerinde uygulanan tören, donanmanın İstanbul'dan çıkışında ve dönüşünde düzenlenen merasim, sultan, şehzade ve ileri gelen devlet ricâlinin vefatlarında yapılan işler, Rusya, İspanya, Nemçe, Felemenk, İngiltere, Fransa, Saksonya devletleri elçilerinin kabullerinde uygulanan merasim gibi devletin resmî teşrifâtı bazan yer ve zamanı

belirtilen olaylardan hareketle anlatılmaktadır. Ancak eser yazıldığı tarihlerdeki bütün merasimleri ihtiva etmediği gibi ele aldığı törenlerin ayrıntılarına da girmemiştir. Esad Efendi faydaladığı kaynakları yer yer teşrifât defterleri, vekilharç ağa defteri, hatt-ı şerif ile muanven defter, rûznâmçe defteri şeklinde belirtmiş, bazan da kendi gözlemlerini aktarmıştır.

Teşrifât-ı Kadîme 1287'de (1870) İstanbul'da basılmıştır. Eserin tıpkıbasımlı neşri yapıldığı gibi (İstanbul 1979) matbu metin kısmen yazma metinle karşılaştırılarak açıklanmalı ve sadeleştirilmiş olarak da yayımlanmıştır (Yavuz Ercan, *Osmanlılarda Töre ve Törenler [Teşrifât-ı Kadîme]*, İstanbul 1979). Matbu nüshanın genel bir indeksi yapılmıştır (Cahid Baltacı, "Es'ad Efendi ve Teşrifât-ı Kadîme", *İslâm Medeniyeti*, İstanbul 1980, IV/3, s. 97-128). *Teşrifât-ı Kadîme*'nin Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki yazma nüshası (Esad Efendi, nr. 3370) ilk matbu nüsha ile küçük farklılıklar dışında hemen hemen aynıdır. Bu sebeple ilk baskısının bu yazma esas alınarak hazırlanmış olması kuvvetle muhtemeldir. Eserin İstanbul Üniversitesi (TY, nr. 2692) ve Millet (Ali Emîrî Efendi, Mütferrik, nr. 52) kütüphanelerindeki nü-

shaları ise matbu nüshanın 132. sayfasına kadar gelmekte, buradan itibaren matbu nüshadan farklı ve ayrıntılı biçimde Rus ve Fransız elçileriyle Fransa'ya gidecek elçilere vb.ne uygulanacak merasimle ilgili bilgiler verilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Sahaflar Şeyhizâde Esad Efendi, *Târih* (haz. Ziya Yılmaz), İstanbul 2000, hazırlayanın girişi, s. LVI-LVII; Filiz Karaca, *Tanzimat Dönemi ve Sonrasında Osmanlı Teşrifât Müessesesi* (doktora tezi, 1997), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 82; Hakan T. Karateke, *Padîşahım Çok Yaşa: Osmanlı Devleti'nin Son Yüzyılında Merasimler*, İstanbul 2004, tür.yer.

 ZİYA YILMAZ

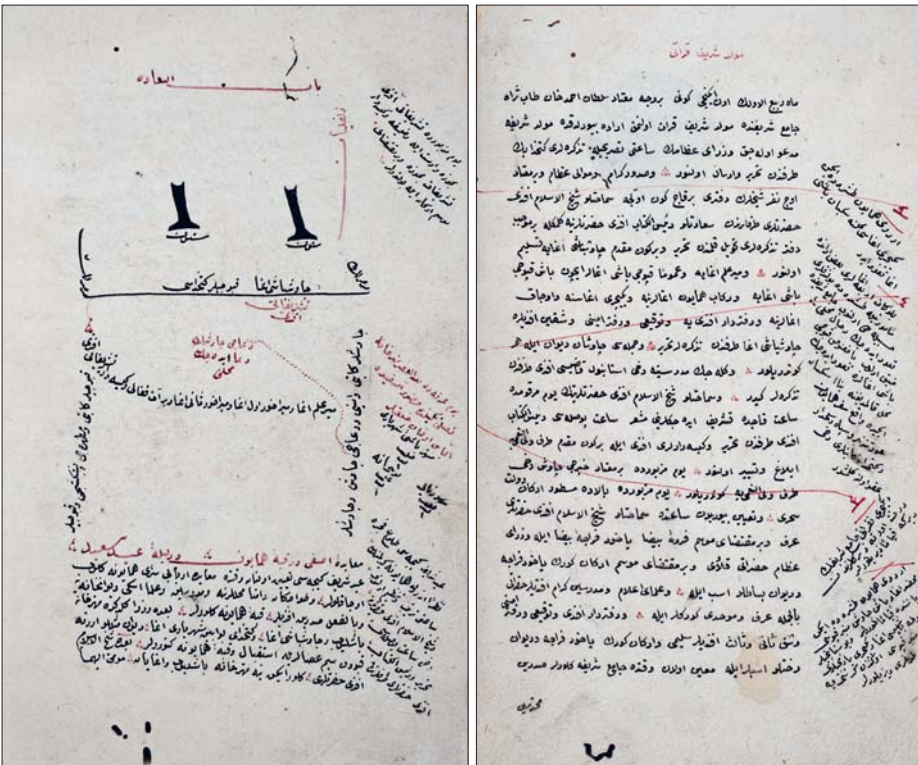
TEŞRİFÂTÎZÂDE MEHMED EFENDİ

XVII. yüzyılın sonları ile XVIII. yüzyılın başlarında yaşayan, Osmanlı teşrifât kanunlarını derlediği *Defter-i Teşrifât* adlı eseriyle tanınan Osmanlı müellifi (bk. DEFTER-İ TEŞRİFÂT).

TEŞRİH (التشريح)

Canlıların temel yapısını ve organların birbiriyle ilişkisini inceleyen bilim dalı, anatomi; otopsi.

Teşrifât-ı Kadîme'den iki sayfa (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3370, vr. 1^b, 15^b)



Sözlükte "kesmek, kesip yarmak; açmak, açıklamak" anlamlarındaki **şerh** kökünden türeyen **teşrih** tıpta "cesedin açılarak incelenmesi, otopsi" demektir; **ilmüt-teşrih** ise anatomi bilimidir. Başlangıçtan beri hekimler tedavideki başarısının insan bedenini yakından tanımaya, onun kemik, kas, sinir, damar ve diğer organlarının yapısını, birbiriyle ilişkisini incelemeye bağlı olduğunu bilmekteydi. Milâttan önce 3000'lerden kalma Mısır hiyeroglifleri o çağlarda bile insan anatomisine dair bazı bilgilerin bulunduğunu göstermektedir. Eskiçağlarda ölünün bedeni kutsal sayıldığından otopsi yapmak günah kabul ediliyordu. Milâttan önce 500 yıllarında bazı durumlarda otopsiye izin verilmiş ve ilk defa Cronlu Alcmeon bir kitap telif edip zihnî faaliyetlerin merkezinin beyin olduğunu göstermişti. Yıllar sonra insan cesedi üzerinde otopsi yaparak anatomiye cerahiden ayıran, onu bağımsız bir alan telakkisi eden ve yazdığı eserde ilk defa "anatomia" terimini kullanan hekim İskenderiyeli Herophilus'tur (*el-Meusû'atü'l-'Ara-*

TEŞRİH

biyye, VI, 449). Modern tıbbın babası sayılan Hipokrat'ın, İlkçağ'da uygulanan geleneksel dinî-sihri tedavi yöntemlerine karşı akla ve tecrübeye dayanan tıp anlayışını öne çıkarmakla birlikte hastaların kobay olarak kullanılmasını ve kadvralar üzerinde teşrih yapılmasını kabul etmediğinden anatomiye katkıda bulunduğu söylenemez. Damarların içinin hava ile dolu olduğu görüşü gibi ona ait birçok yanlışlık müslüman hekimler tarafından düzeltilmiştir (a.g.e., VI, 445). Hipokrat'ın tıpla ilgili eserlerini İslâmî döneme intikal ettiren ve Antik Roma'nın en ünlü hekimi sayılan Galen'in (Câlinûs) anatomiye önemli hizmetleri bulunmasına rağmen araştırmalarını köpek, maymun ve domuz gibi hayvanlar üzerinde yürüttüğü için insan anatomisi hakkında verdiği bilgiler yeterli sayılmamış, müslüman hekimlerce hayli eksiklik ve yanlış tesbit edilerek düzeltilip tamamlanmıştır. Bununla birlikte Eski Dünya'dan Arapça'ya yapılan tercüme arasında Galen'in eserleri önemli bir yer tutmakta ve İslâm tıbbının gelişmesindeki payının büyük olduğu kabul edilmektedir. Klasik kaynaklarda ona ait anatomiyle ilgili yedi eserin Hubeys b. Hasan tarafından Arapça'ya çevrildiği kaydedilmektedir (İbnü'l-Kiftî, s. 129-130). Ancak "İslâm dünyasının Câlinûs'u" unvanıyla anılan Ebû Bekir er-Râzî, *Kitâbü's-Şükûk 'alâ Câlinûs* adıyla bir kitap yazarak Galen'in tıptaki otoritesini hayli sarsmıştır. Meselâ onun görmeye ilgili teorisini matematik açıklamalara dayandırıldığı gerekçesiyle hatalı bulur ve insan nefsinin (ruh) kalbin kıvrımları arasında latif bir cisim şeklinde yorumlayan teorisini de şiddetle reddeder (DİA, VII, 33).

İslâm tıbbında anatomiyle ilgili en ayrıntılı bilgileri veren âlim, *el-Kânûn fi't-tib* adlı eserinin birinci cildine ait ilk üç bölümün kırk faslını anatomiye ayıran İbn Sînâ'dır. Onun verdiği bilgiler arasında kalp-damar sistemi, mide, göz ve kafa çiftlerine ilişkin görüşleri dikkat çekmektedir. İbn Sînâ, Galen'in konuyla ilgili açıklamalarını zaman zaman eleştirerek kendi görüşlerini ortaya koyar. Meselâ ceninin teşekkülünde gelişimini tamamlayan ilk organın kalp olduğunun tesbiti, kafa çiftleri denilen beyinden çıkan sinir çiftleriyle ilgili koku sinirini beyinden çıkan sinir çiftleri sınıflamasına birinci çift olarak dahil etmesi ve iç organlarda duyu bulunmadığından acıyı algılamadığını, acı hissini organları kuşatan zarlardan kaynaklandığını keşfetmesi büyük önem taşımaktadır. Ayrıca İbn Sînâ cerrahi müdahaleler için anatomik yapının çok iyi bilinmesi gereği

üzerinde durur ve organların birbirine karşı pozisyonunu bilmeyen ya da vücuttaki konumundan haberdar olmayan kişilerin herhangi bir operasyona kalkışmalarını gerektiğini ifade eder. Onun bu açıklamaları kendisinin teşrih yaptığı ihtimalini akla getirmektedir.

Anatomi alanındaki çalışmalarıyla tanınan Abdüllatif el-Bağdâdî, 1199-1201 yıllarında Mısır'da yaşanan kıtlığı konu aldığı *el-İfâde ve'l-i'tibâr* adlı eserinde (s. 103-104), Kahire yakınlarındaki bir tepelikte ortaya çıkan iskelet yığınında 20.000 iskelet gördüğünü ve bunlar üzerindeki araştırmaları sayesinde Galen'in dediğinin aksine alt çene kemiğinin iki parçadan değil tek parçadan meydana geldiğini tesbit ettiğini söylemektedir. Ayrıca *el-Kifâye fi't-tib*'de insan fizyolojisi ve anatomisi hakkında açıklamalarda bulunurken erişkinlerin vücudundaki kemik sayısının 228 olduğunu söyler ki modern tıbbı göre bu sayı 206'dır (Köker – Karabulut, s. 31). Meşhur hekim Zehrâvî, *Kitâbü't-Taşrif* adlı eserinde verdiği ayrıntılı cerrahi bilgilerin yanı sıra belli ölçüde de olsa anatomik yapıyla ilgili bazı açıklamalar yapmıştır. XIII. yüzyılda yaşayan İbnü'n-Nefis, İbn Sînâ'nın *el-Kânûn*'unun ilk üç bölümünü oluşturan anatomi kısmına yazdığı *Şerhu Teşrihi'l-Kânûn* adlı eserinde bilinenin aksine kalbin sağ ve sol tarafında herhangi bir delik bulunmadığını söylemektedir. Bu durumda kalbin sağ tarafına gelen kan sol tarafa geçemez; önce akciğer atar damarı ile akciğerlere gider ve akciğer toplar damarı ile kalbin sol tarafına gelir. Böylece İbnü'n-Nefis, Batı'da 1553'te Micheal Servetus (*Christianismi Restitutio*) ve 1559'da Realdus Colombus (*De re Medicine*) tarafından açıklanmasından yaklaşık üç yüzyıl önce küçük kan dolaşımını keşfeden ilk hekim unvanını almıştır.

Osmanlılar'da da ilm-i teşrih tıp ilminin temeli kabul edilmiş ve tıpla ilgili eserlerde genellikle bu konuda bilgi verilmiştir. Bu alandaki ilk basit açıklamalara "Anadolu'nun İbn Sînâ'sı" diye anılan Hacı Paşa'nın *Teshîl* adlı eserinde rastlanmaktadır. XV. yüzyılın belli başlı hekim ve cerrahlarından Şerefeddin Sabuncuoğlu, *Cerrâhiyye-i İlhâniyye* adlı eserinde cerrahinin yanı sıra anatomi hakkında da açıklamalar yapmıştır. XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde anatomi önemini korumuş, bu devrin hekimlerinden Dâvûd-i Antâkî yazdığı tıp eserlerinde insanın vücut yapısını kuş gibi bazı hayvanların yapısıyla karşılaştırmalı biçimde anlatmıştır. Dolayısıyla onun çalışmaları mukayeseli anatomi ola-

rak değerlendirilebilir. Yine bu yüzyıl hekimlerinden Ahî Çelebi, *Risâle-i Hasâtü'l-kilye ve'l-mesâne* adlı kısa kitabında böbrek, mesane taşları ve bunların tedavileriyle ilgili bilgilere geçmeden önce bu organların anatomisini tanıtmıştır. Osmanlılar'da anatomiye dair kaleme alınmış en önemli eserlerden biri, aynı zamanda tek müstakil Osmanlı anatomi kitabı olan Şemseddîn-i İtâkî'nin *Teşrihu'l-ebdân ve Ter-cümân-ı Kibâle-i Feylesûfân*'dır (yazılışı 1041/1632). Bu eserde yer alan renkli anatomik resimlerin bir grubu klasik anatomi şemaları olup benzerlerine XIV. yüzyılda yaşayan Mansûr b. Muhammed b. Ahmed-i Şîrâzî'nin Farsça *Kitâb-ı Teşrihu'l-ebdân*'ında rastlanmaktadır. İkinci grup resimler ise yazarın içerdiğinden de yararlandığı anlaşılabilir Andreas Vesalius'un (ö. 1563) *Fabrica* adlı eserinden kopya edilmiştir. Şemseddîn-i İtâkî'nin kitabında bizzat yaptığı çalışmalara dayanarak verdiği anatomi şemaları da vardır ve bunlar kitaptaki açıklamalarla uyum göstermektedir; beşinci kafa çifti ve onun dağılımını gösteren şemalar gibi.

XVII. yüzyıl hekimlerinden Emîr Çelebi'nin kaleme aldığı *Enmûzecü't-tib*'de anatominin şemalarla öğretilmeyeceği, insan vücudunun doğru şekilde ancak teşrih yapmak suretiyle öğrenilebileceği vurgulanmaktadır. XIX. yüzyılda Şânîzâde Mehmed Atâullah Efendi, Batı kaynaklarından aldığı anatomi şemalarını ihtiva eden ve Türkçe basılmış ilk anatomi kitabı olan *Mir'âtü'l-ebdân fi teşrihi a'zâi'l-insân* adlı eserinde her organ hakkında çok ayrıntılı bilgiler vermektedir. Eserin bir nüshası devrin padişahına sunulmuştur. 1806'da Üsküdar Selimiye Kışlası'ndaki kemiklerin Süleymaniye Tıp Medresesi'ne nakli, Türk hekimleri tarafından insan anatomisiyle ilgili her türlü malzemenin ne kadar önemsendiğini göstermesi bakımından kayda değer bir husustur. Osmanlılar'da otopsi II. Mahmud'un izniyle 1838'de, anatomi derslerinin resim ve şemalarla verilemeyeceğini ifade eden Bernard'ın öncülüğünde Tersâne-i Âmire prangasında ölenlerin cesetleri üzerinde olmak üzere Tıp Okulu'nda başlatılmıştır (BA, İrade, nr. 1257, 1771).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sînâ, *el-Kânûn fi't-tib* (trc. Esin Kâhya), Ankara 2000; Rhazes, *Traité sur le calcul dans les reins et dans la vessie*, Leiden 1896, s. 3-23; Abdüllatif el-Bağdâdî, *el-İfâde ve'l-i'tibâr* (nşr. Ahmed Gassân Sabânû), Dimaşk 1403/1983, s. 103-104; İbnü'l-Kiftî, *İhbârü'l-'ulemâ'* (Lippert), s. 129-130; Mansur b. Muhammed b. Ahmed, *Kitab-ı Teşrihu'l-ebdan mine't-Tib* (trc. Esin Kâhya – Be-

tül Bilgen), Ankara 2008; Dâvud-i Antâkî, *Tezki-retü üli'l-elbâb ve'l-câmî' li'l-acebi'l-ucâb*, Kahire 1282; G. Perrot, *Souvenirs d'un voyage en Asie mineure*, Paris 1864, s. 100-101; P. de Koning, *Trois Traités d'anatomie arabes*, Leiden 1903; M. Simon, *Sieben Bücher der Anatomie des Galen*, Leipzig 1906; E. G. Browne, *Arabian Medicine*, London 1921; Abdülhak Adnan Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim* (Paris 1939) (haz. Aykut Kazancıgil – Sevim Tekeli), İstanbul 1982, s. 129-130; C. L. Elgood, *A Medical History of Persia and the Eastern Caliphate*, Cambridge 1951, s. 192-193; A. Vesalius, *Fabrica*, Bruxelles 1964; Ahmet Hulûsi Köker – Ali Rıza Karabulut, "Anatomi Bilgileri", *Abdüllatif Bağdâdî*, Kayseri 1992, s. 31; Esin Kâhya, *Şemseddin-i İtâkî'nin Resimli Anatomi Kitabı*, Ankara 1996; a.m.f., "Bizde Disseksiyon Ne Zaman ve Nasıl Başladı?", *TTK Belleten*, XLIII/172 (1979), s. 739-759; Max Meyerhof, "Ibn an-Nafis (XIIIth Cent.) and His Theory of the Lesser Circulation", *ISIS*, XXIII (1935), s. 100-120; Yûsuf Mahlûf, "et-Teşrih", *el-Mevsû'atü'l-'Arabîyye*, Dimaşk 2002, VI, 445-451; Yûnus Kerâmetî, "Teşrih", *DMBİ*, XV, 363-369; İhan Kutluer, "Câlinûs", *DİA*, VII, 33; Emilie Savage-Smith, "Tashrih", *El²* (Ing.), X, 354-356.



ESİN KÂHYA

TEŞRİK

(التشريق)

Kurban bayramının son üç gününü kapsayan zaman dilimine ve zilhicce ayının belli günlerinde farz namazların ardından söylenen tekbire verilen ad.

Sözlükte "doğuya doğru gitmek; eti parçalayıp kayalar üzerine sererek güneşte kurutmak; yüksek sesle tekbir almak, bayram namazını kılmak için musallâya (müşerrak) çıkmak" anlamlarındaki **teşrih**, terim olarak zilhiccenin muayyen günlerinde farz namazların ardından özel lafızlarla tekbir getirmeyi ifade eder. Bu tekbirlere "teşrih tekbirleri" (tekbîrâtü't-teşrih), tekbirlerin alındığı günlere "teşrih günleri" (eyyâmü't-teşrih) denilir. Tekbîrâtü't-teşrih lafzını daha çok Hanefîler ile Zeydîler ve bir kısım Mâlikîler, eyyâmü't-teşrihî fıkıh mezheplerinin tamamı kullanır. Şâfiîler ve Hanbelîler bayram günlerinde bayram namazı ve hutbesi dışında söylenen tekbirlerden çarşı, pazar, cami, ev gibi yerlerde namazlara bağlı olmadan alınanlara "mürsel / mutlak tekbir", namazların arkasından alınanlara "mukayyed tekbir" adını verirler (Şîrbînî, I, 314).

Zilhiccenin 9-13. günleri arasında yoğun bir şekilde icra edilen hac menâsikinin çeşidi, mekânı, vakti gibi hususlar dikkate alınarak bu ayın 8. günü "terviye", 9. günü "arefe", 10. günü "nahr / zebh" günü, 11-13. günleri teşrih günleri diye adlandırılır.

Ayrıca dört gün olan kurban bayramının ilk üç gününde kurban kesilebildiği için bu günlere "eyyâmü'n-nahr" adı da verilir. Bayramın birinci gününden sonraki üç güne teşrih denmesi yaygın olmakla birlikte arefe ve nahr günlerini ilâve etmek suretiyle bunun sayısını beş güne çıkaranlar da vardır. Hacılar zilhiccenin 11-13. gecelerini Mina'da geçirirler ve bu günlerde tekbirle cemrelere taş atarlar. Bu üç güne ve namazların ardından alınan tekbirlere teşrih isminin verilmesinin sebepleri hakkında, eskiden bayramın ilk günü kesilen kurbanların etlerinin taşlara serilerek güneşte kurutulması, bayram namazının bayramın ilk günü işrak vaktinde kılınmaya başlanması ve farz namazların arkasından okunan tekbirlerin çoğunun bu günlere denk gelmesi gibi açıklamalar yapılmıştır (*Lisânü'l-'Arab*, "şrk" md.; Mevhûb b. Ahmed el-Cevâlîkî, s. 185). Buna bağlı olarak arefe ile bayramın birinci günü de teşrih günlerine dahil olmuştur. Bazı âlimler, kelimenin "tekbiri yüksek sesle söylemek" anlamıyla bağlantı kurup tekbirlere bundan dolayı teşrih isminin verildiğini söylemişlerdir (Serahsî, II, 44; Kâsânî, I, 198; Şevkânî, III, 357).

Kur'an-ı Kerim'de teşrih kelimesi geçmemekle birlikte bu tekbirlere ve teşrih günlerine delâlet eden âyetler yer almaktadır (el-Bakara 2/198-203; el-Hac 22/27-37). Fakihlerin çoğunluğuna göre belli günlerde Allah'ın zikredilmesinin istendiği âyetlerde (el-Bakara 2/203) kastedilen günler teşrih günleri, zikirden maksat teşrih tekbirleridir. Bu tekbirler, Allah'ın konukları sayılan hacıların Kâbe'den yükselen tekbir ve zikirlerine bütün dünya müslümanlarının katılıp Allah'ın yüceliğini ilân etmelerini anlatır. Söz konusu âyetlerle ilgili çeşitli yorumlar bulunmakla birlikte İbn Abbas'ın, "Allah'ı sayılı günlerde zikredin" âyetindeki (el-Bakara 2/203) "sayılı günler"i eyyâmü't-teşrih, "Bilinen günlerde Allah'ın ismini zikretsinler" âyetinde geçen (el-Hac 22/28) "bilinen günler"i de zilhiccenin ilk on günü diye yorumladığı nakledilir. Hz. Peygamber zilhicce ayının ilk on gününde yapılacak ibadetlerin faziletçe üstün olduğunu, teşrih günlerinin yeme içme ve zikir günleri sayıldığını (Müslim, "Şiyâm", 144-145), dolayısıyla bu günlerde oruç tutulmayacağını belirtmiş, aynı günlerde tekbir, tehlîl ve tahmîdlerin çoğaltılmasını istemiş (Şevkânî, III, 354), kendisi de teşrih tekbirlerini okumuştur (Dârekutnî, II, 49). Çeşitli mezheplere göre teşrih günlerinde oruç yasağının istisnaları bulunmakla birlikte en önemlisi hacda ihşâr durumuy-

la ilgilidir (Vehbe ez-Zühaylî, III, 290, 298, 302; bk. İHSÂR). Bazı hadislerde teşrih kelimesi kısmen tekbir ve bayram namazı anlamında kullanılmıştır (Abdullah b. Yûsuf ez-Zeylaî, II, 195). Kaynaklarda sahâbîlerin teşrih günlerinde namazların ardından tekbir getirdiklerine dair pek çok rivayet mevcuttur (Serahsî, II, 43; Bedreddin el-Aynî, VI, 292).

Fakihler ilgili âyet ve hadisler ile sahâbe görüş ve uygulamalarını dikkate alarak teşrih tekbirlerinin lafzını, hükmünü, başlangıç ve bitiş vakitlerini belirlemeye çalışmışlardır. Hanefî, Hanbelî, Zâhirî ve Zeydî mezheplerine göre teşrih tekbirleri "Allâhüekber Allâhüekber lâ ilâhe illallâhü vallâhü ekber Allâhüekber ve lillâhî'l-hamd" şeklindedir. Bazı kaynaklarda bu lafızlar Hz. İbrâhim'e nisbet edilmiştir (İbn Âbidîn, II, 178-180; ayrıca bk. es-Sâfât 37/100-110). Mâlik ve Şâfiî teşrih tekbirlerinin üç defa "Allâhüekber" denilerek yerine getirileceğini söylerken sonraki dönem Şâfiî ve Mâlikî fakihleri diğer mezheplerce belirlenen tekbir ibaresinin okunmasını da uygun görmüştür. Şâfiîler ayrıca buna, "Lâ ilâhe illallâhü vallâhü ekber Allâhüekber ve lillâhî'l-hamd; Allâhüekber kebîren ve'l-hamdü lillâhî kesîren ve sübhânellâhî bük-raten ve aslâ" lafızlarının eklenmesinin uygun olacağını, ardından, "Lâ ilâhe illallâhü ve lâ na'büdü illâ İyyâhü muhlisîne lehü'd-dîne ve lev kerîhe'l-kâfirûn; Lâ ilâhe illallâhü vahdeh sadaka va'deh ve nasara abdeh ve hezeme'l-ahzâbe vahdeh; Lâ ilâhe illallâhü vallâhü ekber" ibarelerinin kılınmasının müstehap olduğunu söylemişlerdir (Şîrbînî, I, 315). Osmanlı bestekârı Buhârîzâde Mustafa İtrî Efendi'nin teşrih tekbiri için yaptığı segâh makamındaki beste İslâm âleminde geniş kabul görmüştür. Teşrih tekbirleri Hanefîler'e göre vâcip, Hanbelîler, Şâfiîler ve Zeydîler ile bazı Hanefî âlimlerine göre sünnet, Zâhirîler ve Mâlikîler'e göre mendup, Ca'ferîler'e göre müstehaptır. Fakihler, arefe gününden önce ve bayramın dördüncü gününden sonra tekbir alınmayacağı ve cemaatle kılınan farz namazların arkasından tekbir alınması gerektiği hususunda ittifak etmiştir.

Teşrih tekbirlerinin başlangıç ve bitiş vakitleri hususunda Hanefî mezhebinde tercih edilen ve günümüze kadar uygulanan Ebû Yûsuf ile İmam Muhammed'in görüşlerine göre arefe günü sabah namazı ile bayramın dördüncü günü ikinci namazı arasında yirmi üç vakit farz namazdan sonra, Ebû Hanîfe'ye göre ise sadece arefe günü sabah namazı ile bayramın birin-